

SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V JINÝCH ČLENSKÝCH STÁTECH EU

Koordinace sociálního zabezpečení usnadňuje volný pohyb osob v rámci EU. Zásadní reforma právních předpisů v této oblasti byla provedena v roce 2010 a byla doplněna o další právní akty zlepšující ochranu práv mobilních pracovníků. V roce 2016 zahrnuje Komise návrhy do balíčku opatření v oblasti mobility pracovních sil s cílem dále reformovat systém a přizpůsobit jej moderním hospodářským a sociálním podmínkám v EU.

PRÁVNÍ ZÁKLAD

Články 48 a 352 [Smlouvy o fungování Evropské unie](#) (SFEU).

CÍLE

Hlavní zásadou zakotvenou v Římské smlouvě je odstranění překážek, které brání volnému pohybu osob mezi členskými státy ([2.1.5](#)). K dosažení tohoto cíle musí opatření v oblasti sociálního zabezpečení zajistit, aby občané EU pracující a pobývající v jiném členském státě než ve svém vlastním nepřišli o některá, nebo dokonce všechna práva sociálního zabezpečení.

DOSAŽENÉ VÝSLEDKY

V roce 1958 vydala Rada dvě nařízení o sociálním zabezpečení migrujících pracovníků, jež byla posléze nahrazena [nařízením Rady \(EHS\) č. 1408/71](#). Dohoda o Evropském hospodářském prostoru (EHP) se vztahuje také na státní příslušníky Islandu, Lichtenštejnska a Norska a na státní příslušníky Švýcarska se vztahuje dohoda mezi EU a Švýcarskem. [Nařízením Rady \(ES\) č. 883/2004](#) (nařízení o koordinaci) z roku 2004 se zrušilo nařízení Rady (EHS) č. 1408/71, ačkoliv posledně jmenované nařízení se nadále uplatňuje na některé akty a dohody Společenství, kterých se EU nadále účastní. Systém prošel v roce 2010 zásadní reformou přijetím „souboru opatření pro modernizaci koordinace“ – [nařízení \(ES\) č. 988/2009](#) a prováděcího [nařízení \(ES\) č. 987/2009](#).

A. Čtyři hlavní zásady

Každý členský stát má právo koncipovat svůj systém sociálního zabezpečení nezávisle na ostatních. Nařízení o koordinaci určuje, v rámci systému které země je občan EU pojištěn, pokud v jeho situaci figurují dvě či více zemí. Obecně platí, že sociální

zabezpečení poskytuje země, v níž je občan zaměstnán, nebo pokud zaměstnán není, země pobytu. Nařízení se opírá o tyto čtyři hlavní zásady:

1. Rovné zacházení (články 4, 5)

Pracovníci a osoby samostatně výdělečně činné z jiných členských států mají stejná práva a stejné povinnosti jako státní příslušníci hostitelského státu. Právo na rovné zacházení se vztahuje bezvýhradně na každého pracovníka nebo osobu samostatně výdělečně činnou z jiného členského státu, která v hostitelském státě po nějakou dobu bydlela. Vycházejí-li navíc právní účinky v členském státě z určitých skutečností (např. manželství) nebo událostí (např. nehoda) či pobírání dávek sociálního zabezpečení (např. osoby pobírající dávky v nezaměstnanosti mají rovněž právo na daňovou úlevu), musí tento členský stát takové skutečnosti nebo události či pobírání rovnocenných dávek, k nimž došlo nebo dochází v jiném členském státě, zohledňovat.

2. Sčítání dob (článek 6)

Tato zásada zaručuje, že při výpočtu dávek jsou brány v potaz předchozí doby pojištění, pracovní činnosti či pobytu v jiných zemích. Zásada sčítání dob znamená, že příslušný členský stát musí přihlídnout k dobám pojištění a zaměstnání dosaženým v jiném členském státě, jestliže například vnitrostátní právní předpisy vyžadují, aby byl pracovník po určitou dobu pojištěn nebo zaměstnán před tím, než má nárok na určité dávky.

3. Zásada jednoho rozhodného práva (článek 10 a čl. 11 odst. 1)

Touto zásadou se zabraňuje tomu, aby někdo na základě práva na volný pohyb získal neoprávněnou výhodu. Na každého příjemce se vztahují právní předpisy jen jedné země a příspěvky platí pouze v ní.

4. Zásada možnosti vývozu (článek 7)

Tato zásada stanoví, že dávky sociálního zabezpečení mohou být vypláceny na celém území Unie, a zakazuje členským státům omezovat vyplácení pouze na občany s bydlištěm v jejich zemi. Nicméně se nevztahuje na všechny dávky sociálního zabezpečení; zvláštní pravidla platí například pro příspěvky v nezaměstnanosti.

B. Osoby, na které se pojistné krytí vztahuje

Původně se [nařízení \(EHS\) č. 1408/71](#) vztahovalo pouze na zaměstnance, ale od roku 1982 byla jeho působnost rozšířena i na osoby samostatně výdělečně činné. Rovněž se vztahovalo na rodinné příslušníky zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných a na jimi vyživované osoby a také na osoby bez státní příslušnosti a uprchlíky. Oblast působnosti byla postupně rozšířena: v roce 1998, kdy státní zaměstnanci získali stejné postavení jako ostatní občané, pokud jde o všeobecné zákonné právo na důchod, v roce 1999 zahrnutím všech pojištěných osob, a to zejména studentů a osob, jež nejsou výdělečně činné, a v roce 2003 pokrytím státních příslušníků třetích zemí, kteří legálně pobývají v EU.

Nejnovější právní akt, [nařízení \(EU\) č. 1231/2010](#), rozšířil krytí i na státní příslušníky třetích zemí, kteří legálně pobývají v EU a nacházejí se v přeshraniční situaci a na jejich rodinné příslušníky a pozůstalé v případě, že se nacházejí na území EU.

Přeshraniční pracovníci, kteří jsou zaměstnaní nebo samostatně výdělečně činní v určitém členském státě, avšak mají bydliště v jiném členském státě, do něhož se vracejí denně nebo alespoň jednou týdně, jsou rovněž pokryti.

Vyslaní pracovníci představují výjimku, neboť jsou přeloženi dočasně a zůstávají pojištěni v rámci sociálního zabezpečení ve svém domovském členském státě na dobu nejdéle 24 měsíců. V členském státě bydliště mohou čerpat pouze věcné dávky v oblasti zdravotní péče.

C. Zahnuté dávky

V článku 3 [nařízení \(ES\) č. 883/2004](#) je uveden seznam dávek sociálního zabezpečení:

- dávky v nemoci, mateřství a rovnocenné otcovské dávky, ne však testované sociální dávky a lékařská péče, neboť tyto nezávisejí na předchozích příspěvcích do systému sociálního zabezpečení;
- dávky ve stáří, pozůstalostní dávky a dávky v invaliditě;
- dávky při pracovních úrazech a nemocech z povolání;
- pohřebné;
- předdůchodové dávky, dávky v nezaměstnanosti a rodinné dávky;
- zvláštní nepříspěvkové peněžité dávky, u nichž není možný vývoz.

D. Modernizace systému

Od roku 1971 byly právní předpisy o koordinaci sociálního zabezpečení mnohokrát pozměněny, a to tak, aby zohledňovaly vývoj na úrovni EU, změny v právních předpisech na vnitrostátní úrovni a judikaturu Soudního dvora Evropské unie.

1. Snaha o lepší koordinaci systémů sociálního zabezpečení

Modernizovaný koordinační systém rovněž zavedl zásadu řádné správy, kdy jsou orgány členských států povinny vzájemně spolupracovat a poskytovat si navzájem pomoc. Stanovil zřízení systému pro elektronickou výměnu údajů mezi vnitrostátními institucemi. Komise zpřístupnila systém elektronické výměny informací o sociálním zabezpečení (EESSI) v červenci 2017 a členské státy mají dva roky na jeho zavedení na vnitrostátní úrovni.

V rámci modernizované koordinace se rovněž:

- aktualizovala pravidla v návaznosti na současnou společenskou praxi (např. ustanovení o době péče o dítě);
- zlepšila ochrana práv (např. lepší informovanost a pomoc občanům, nové postupy dialogu a smířčího řízení);
- objasnily některé aspekty, například začleněním judikatury Soudního dvora Evropské unie (např. rovné nakládání se skutečnostmi);
- posílily a zjednodušily institucionální postupy (např. elektronická výměna údajů);
- zlepšilo a urychlilo proplácení nákladů na zdravotní péči.

2. Evropský průkaz zdravotního pojištění (EHIC)

Od roku 2006 mohou evropští občané cestující v rámci EHP používat evropský průkaz zdravotního pojištění vydaný zdravotní pojišťovnou ve své zemi. Tento průkaz usnadňuje přístup k nepředpokládané zdravotní péči při návštěvě jiné země EHP z osobních nebo pracovních důvodů. Zaručuje stejné podmínky a poplatky, které se vztahují na pojištěnce dané země. Náklady jsou proplaceny systémem sociálního zabezpečení v zemi pojištěné osoby.

3. Doplnková důchodová práva

Dne 16. dubna 2014 byla po letech vyjednávání podepsána [směrnice 2014/50/EU](#) o minimálních požadavcích na podporu mobility pracovníků mezi členskými státy zlepšením nabývání a zachování doplňkových důchodových práv. Tato směrnice se vztahuje pouze na důchodové systémy v souvislosti s trhem práce, a tedy nikoli na dobrovolné příspěvky v rámci individuálního důchodového spoření či státní důchody, jež upravuje nařízení o koordinaci.

4. Perspektiva reformy

Komisi financovaná síť nezávislých odborníků na mobilitu v rámci EU nazvanou MoveS (volný pohyb pracovníků a koordinace sociálního zabezpečení) vypracovala řadu užitečných zpráv.

Po zvláštních konzultacích v roce 2013 na téma koordinace v oblasti příspěvků na dlouhodobou péči a dávek v nezaměstnanosti a všeobecných konzultacích v roce 2015 na téma koordinace sociálního zabezpečení v EU navrhla Komise v prosinci 2016 v rámci balíčku opatření v oblasti mobility pracovních sil [přezkum](#) nařízení č. 883/2004 a prováděcího nařízení č. 987/2009.

Cílem revize je zajistit spravedlnost užším propojením vyplácení dávek s členským státem, který vybírá příspěvky na sociální zabezpečení. Vedle toho poskytuje vnitrostátním orgánům lepší nástroje k ověření stavu sociálního zabezpečení vyslaných pracovníků, aby bylo možné lépe řešit potenciálně nekalé praktiky a zneužívání. Hlavní změny jsou tyto:

- Dávky v nezaměstnanosti: doba pojištění nebo zaměstnání lze počítat až po minimální době třech měsíců, pracovníci však nyní mají možnost vyvážet své dávky v nezaměstnanosti po dobu šesti měsíců namísto tří, aby si mohli hledat práci v jiném členském státě. Po roce práce v určitém členském státě mohou přeshraniční pracovníci požadovat dávky v nezaměstnanosti v zemi zaměstnání místo v zemi bydliště.
- Dávky dlouhodobé péče: návrh vymezuje dávky dlouhodobé péče a případy, ve kterých je mobilní občané mohou požadovat, v samostatné kapitole.
- Rodinné dávky, jejichž účelem je náhrada příjmů během doby péče o dítě, budou považovány za individuální a osobní nárok, a členský stát se sekundární příslušností má tudíž právo vyplácet dávky v plné výši druhému rodiči. Tím se odstraní možné demotivující finanční faktory, které brání tomu, aby rodičovskou dovolenou čerpali ve stejnou dobu oba rodiče.

Návrh má rovněž sjednotit platné právní předpisy s nejnovější judikaturou Soudního dvora Evropské unie týkající se přístupu k sociálním dávkám pro ekonomicky neaktivní občany ([2.1.5](#)).

Dne 19. března 2019 bylo dosaženo prozatímní dohody o návrhu mezi Evropským parlamentem, Komisí a rumunským předsednictvím, nicméně v Radě většinu hlasů nezískal. Další práce na tomto návrhu byla proto odložena na příští volební období.

V souladu s návrhem na zřízení [Evropského orgánu pro pracovní záležitosti](#) (ELA), který byl přijat dne 16. dubna 2019, budou do ELA převedeny operativní aspekty koordinace sociálního zabezpečení, jakož i některé stávající zprostředkovatelské a technické úkoly koordinačních orgánů.

ÚLOHA EVROPSKÉHO PARLAMENTU

Parlament vždy projevoval o problémy, s nimiž se setkávají migrující pracovníci, přeshraniční pracovníci, osoby samostatně výdělečně činné a státní příslušníci třetích zemí pracující v jiném členském státě než je ten, ve kterém byli přijati, živý zájem. Mnohokrát kritizoval přetrvávající překážky zcela volného pohybu a vyzval Radu k přijetí návrhů, jejichž cílem je zahrnout do koordinace sociálního zabezpečení předčasné starobní důchody, rozšířit právo nezaměstnaných osob pobírat dávky v nezaměstnanosti v jiném členském státě a rozšířit působnost právních předpisů na všechny pojištěné osoby. Většina těchto požadavků byla splněna přijetím nařízení (ES) č. 883/2004, nebo jsou zahrnuty v nejnovějších návrzích Komise.

Od doby Lisabonské smlouvy se uplatňuje řádný legislativní postup a hlasování v Radě kvalifikovanou většinou. Členský stát však může požádat o postoupení návrhu legislativního aktu Evropské radě, pokud prohlásí, že by daný akt ovlivnil důležité stránky nebo finanční bilanci jeho systému sociálního zabezpečení.

Parlament v řadě svých usnesení – [v usnesení ze dne 14. ledna 2014 o sociální ochraně pro všechny](#), [v usnesení ze dne 14. září 2016 o sociálním dumpingu](#) a [v usnesení ze dne 4. července 2017 o pracovních podmínkách a nejistém zaměstnání](#) – upozorňoval na specifické obtíže v této oblasti, spojené se situací osob samostatně výdělečně činných a situací pracovníků zaměstnaných na dobu určitou nebo na částečný úvazek, zaměstnanců v digitální ekonomice a sezónních pracovníků, a vyzýval Komisi, aby přezkoumala právní předpisy a sledovala uplatňování a koordinaci systémů sociálního zabezpečení s cílem zajistit, aby byla respektována práva občanů a aby mobilita pracovníků v EU fungovala efektivně.

Aoife Kennedy
05/2019

